

Professor Nigar Usubovanın pedaqoji fəaliyyətində Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano əsərlərinin öyrənilməsinə dair praktik göstərişlər

Günel Eyvazzada

Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının dissertantı

Azərbaycanda fortepiano təhsilinin inkişafında xidmətləri olan Əməkdar İncəsanat Xadimi, sənətşünaslıq namizədi, professor, istedadlı pianoçu Nigar xanım Usubova öz pedaqoji fəaliyyətində Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinə çox böyük önəm verirdi. Zamanamızın görkəmlı bəstəkarı Q.Qarayevin "Sarskoye selo heykəli" adlı orijinal pyesi (1937), eləcə da 1951-1963-cü illərdə yaranıb ərsaya galan dörd dəftərdən ibarət "24 prelyüd" silsiləsi Nigar Usubovanın tələbələrinin ifa programında mühüm yer tutur.

Q.Qarayevin "Sarskoye selo heykəli" pyesi haqqında biza Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası "İxtisas fortepiano" kafedrasının professoru, pianoçu, N.Usubovanın tələbələrindən biri Yegana Axundova hərtərəfli bəhs etdi. Bəstəkarın ilk fortepiano əsərlərindən biri olan "Sarskoye selo heykəli" pyesi malum olduğu kimi böyük rus şairi A.S.Puşkinin eyniadlı şeirinə əsaslanan programlı pyesdir. Sahangi qayalığa çırpıb sindiran mayus qızın obrazını və fəvarəni təsvir edən fortepiano pyesi obraz rəngarəngliyi, maraqlı fakturası, alətin tembr xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Pyes hərnadır bir növ improvizasiya xüsusiyyətləri daşıyır. Yegana xanım pyesin ifa xüsusiyyətləri haqqında söhbət ilk akkorddan başladı. Pyesi açan dissonans akkord sahangın simmasını təsvirləyir. Yegana xanım ilə akkordda Nigar Usubovanın tövsiyəsini xatırladı: "Əli yuxarıdan endirərək barmaqların ucunu itiləşdirib bu akkordu göstərməliyik".

Nümunə №1

The musical score consists of two staves of fortepiano music. The top staff is labeled 'Allegro' and the bottom staff is labeled 'Pisante'. The music features various dynamics like 'ff' (fortissimo) and 'p' (pianissimo), and performance instructions like 'riten.' (riten.) and 'tempo' (tempo).

Sonra fortissimoda sahangdan axan suyun səsi eşidilir (Überamente). Getdikcə suyun hacmi azalır, bu diminuendo ilə ifadə

olunur. Aşağı enən passaj pianissimoya gətirib çıxarır. Təsviri xarakter daşıyan ilk beş xanada fortissimo çox qüvvətli səslənməməlidir. Kiçik piu lento bölməsi təzadlı registrların qarşılaşması üzərində qurulur. Yegana xanım bu parçanı girişlə çox obrazlı şəkildə müqayisə edərək, belə bir açıqlama verdi: "Sahangın simmasını təsvir edən passaj—real ləvhədir, bu parça isə bir qədər mistik, sehrkar tarzda ifa edilməlidir.

Nigar xanım bu epizodu sahangı sindiran qızın keçirdiyi hissələr bağlayır və onun daxili sərçəsincən bir qədər tutqun təsvirini maslahat görürdü. Səslənmə və akkordlar burada yumşaq və çox aydın olmalı, sol və sağ pedal tez-tez bir-birini əvəzləməlidir". Sonra tez bir zamanda ahvalı-ruhiyyə dəyişilir. Piano ifa edilən Moderato bölməsi sol əldə akkordlarda başlanır. Bu statik fonda üç not üzərində ah-nala səslənir. Sol alın akkordları rəvan, tamkinli və yumşaqdır. Üç notda crescendo vermək burada çox çatındır. Səsin inkişaf dərəcəsi aydın olmamalı, pedal avvalca artırılmalı, sonra yiğisidirilməlidir.

Nümunə №2

The musical score consists of two staves of fortepiano music. The top staff is labeled 'Moderato' and the bottom staff is labeled 'una corda, tre corde'. The music features various dynamics like 'ff' (fortissimo) and 'p' (pianissimo), and performance instructions like 'riten.' (riten.) and 'tempo' (tempo).

Nigar Usubova

Nigar Usanova Moderato-nun pedalsız maşqını tövsiye edirdi. Umumiyatla, pyesin ifası zamanı tez-tez bela bir fikri takrarlardı: "Bəsar sarbat əslubadır buna görə da ahvali-ruhuya tez-tez dayışır. Bununla alaçardə səsin keyfiyyatlarında dayışılık baş verir". Növbəti Piu mosso bölümündə dəha güclü hayacan duyulmalıdır. Yeganə xanım mülliiminin bu bölümde crescendo ya diminuendo-nu çox aydın göstərmişini tələb etdiyini vurğulayır.

Növbəti Moderato bölümünün ifası çox ifadəli olmalı, registr təzadı ilə aydın göstəriləməlidir. Nigar xanım burada sol alın keyfiyyatlı səsləşməni üçün daşfalaqla maşq etmişdir. Harmoniyalar isə çox qəbarq yox, onların fonunda melodiya şəffaf səsləndirməlidir.

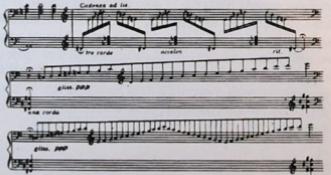
Pyesin markazı bölməsi - (Lento) faktura baxımından çox mürakkəb klub, üç tabaqaya ayrılır. Darın baslıda səslənən heykəlin mövzusu müxtalif registrləri ahatələyir.

Nümuna №3

Lento-da diqqətçəkən asas mövzuların heç bir dinamik işarənin qoyulmamasıdır. Bu bölüm Nigar xanım pedal üzündən çox işləməyi tövsiye edirdi. Dayışan harmoniyalar isə yarpedilən işlənlərinə malumatlaşdır. Pyesin aranmış bölməsi - Kadensiya (Cadenza ad lib). Kadensiya rondo formasında markazi epizod kimi qəbul edilir.

Nümuna №4

İmprovizasiya xarakterli kadensiya aşasın sakit, lirik kulumnasiyadır. Məhz bu kulumnasiyada statistik pozulur. Kadensiyanın ifasında sol pedala düzgün riayat önemlidir. Burada arfa alətinə xas arpecio və üç piano ifası edilən qılsıando suyun sıçramasını təsvirlər. Repriza A tempo moderato bir sira dayışıklıklarla verilir və sonda piu lento-koda sakit tarzda ifalanır.

Nümuna №5

Əsərin sonluğuna belə izah verildi: "Pyesi ifa edərkən mistik, sehri səsləşmənin vaxt bixitçimən gözörləndir. Lakin belə deyil... Son akkord pyesin sujetinin hall olunmasmasına işara ilə sual kimi səslənir və bu dissonansı aheng havada asılı qılır. Həttə pedal son akkordu goturandan sonra dayışır. Akkordu tutğun səslərin. Sanki A.S.Puskinin şirindəki heykəl abadı gözəllər ramzi kimi bir anı saxlayıb abadıldılar. Beləliklə, son akkord əsərin program asasına uyğun olunmuş səslərinin manasını bir daşa təsdiqləyir".

Axundovun pyes həqiqində müsabiqəsindən sonra Nigar Usobovanın dəha bir telabası, Ü.Hacıbeyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "İxtisas fortepiano" kafedrasının professorı Firangiz Hacıyevə biza Q.Aravayın "24 prelyüd" silsiləsindən üçüncü daftara aid altı prelyüdin ifaçılarından maraqlı malumatlar verdi. Nigar xanımın qazidə pedaqoq metodu, müdrik müşahəttarı, hər bir telabını müstəqil şəkildə yarıqadılıq xəttarşları aparmaga doğru istiqamətləndirilmişdir. Firangiz Hacıyevanın söhbətində qırımızı xatla keçir. Onun verdiyi yığcım malumatın adıqətilən prelyüdlərin tam "ifa portretini" gözörlərini qarşısında canlandırdı.

Məlum olduğunu kimi, Q.Aravayın "24 prelyüd" silsiləsi dörd daftardan ibarət olub, müxtalif illarda yaranmışdır. Prelyüdlərin üçüncü daftarı (1957-ci il) obraz məzmunu, faktura xüsusiyyətlərinə etibarla qızıl farqları. Onların müsiki dili, burađakı texniki əvəklilik iki daftarda müqayisədə dəha mürabakdır. Q.Aravayın "24 prelyüd" silsiləsi bütövlükde pianoçuluq sanotında bir məktəbdır. Lakin üçüncü daftardən sonra psixoloji obrazlar, çatin texnika, mürakkəb forma və faktura, zangın xarakterlər, rus fortepiano müsiki əslübünün təsiri, tembər-registr xüsusiyyətləri - bütün bu sadalanlanıran onu "sılısla daxilində sılısla" kimi səciyyələndirməyə imkan verir. Nigar xanım prelyüdlərin mülliifin yerləşdirildiyi sırada ardıcıl ifasını dramaturji baxımından çox qanatbaşx sayılır. Onun səs diqqət rangaranga faktura palatinasına - sonra isə qanatbaşx sayılır. Sonra isə qanatbaşx faktura palatinasına, not matinə, temp və dinamikə, pedal üzündən işa yönəldilir.

Üçüncü daftara giriş Fis-dur prelyüdündə (№13, Allegro moderato) pastor məzmunun açılması öndə durur. Ifa zamanı yungul və işqi fiquraların fonunda melodik xattın aparılmasına böyük diqqət yetirilir.

Nümuna №6

Nümuna №8

Faciavi və romantik fis-moll prelyüdün (№14, Andante mesto) ifasında N.Usobova, ilki növbəde, diqqət mistik obrazla bağlı xanənlər çalışmalarında onun matəm yarışın xarakterini qadara inkişafında yonelidir.

Des-dur prelyüdün (№15, Allegro giocoso) ifasında qara dillər applikatürüya düzgün riayat və ritmik nabızın saxlanması asas göstərilişləndirilir.

cis-moll prelyüdün (№16, Tranquillo rubato) bir neçə cahat - nostaliq duyluların ifasında, prelyüdün improvisa xarakterini göstərməsi ile melodiyanın müxtalif registrlarda "linear" appearşının daim diqqət markazında saxlanılmasını vurğulayırdı.

Nümuna №7

"24 prelyüd" silsiləsinin üçüncü daftardakı son iki prelyüdün ifası zamanı, ilk növbəde bu cütlüyün parlaq təzadı obrazlarının diqqət yonelidir.

As-dur prelyüdünde (№17, Andante maestoso) patetik məzmunun açılması asas göstərilişləndirilir.

Sonsuz kadəri ifadə edən gis-moll prelyüdü (№18, Andante cantabile) üçüncü daftardan sakit finalı funksiyasını daşıyır. Ifa zamanı yungul və işqi fiquraların fonunda melodik xattın aparılmasına böyük diqqət yetirilir.

Yegana Axundova və Firangiz Hacıyevanın Q.Aravayevin fortepiano aşasının ifa xüsusiyyətləri atrafında açıqlanmışdır. İlə Hacıbeyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "İxtisas fortepiano" kafedrasının professoru, Nigar xanımının sinifində təhsil alan və sonralar uzun müddət onun assistenti kimi çalışan Zemfira Şəfiyeva biza Musa Mirzayevin "Sonata-kapriccio"sundan danışırdı. Nigar xanımın qeyd etdiyinə görə, irimiyəsi və texniki baxımından çox çatın olan "Sonata-kapriccio"nın müsabiqəçilərin ikinci Zagafqazıya müsabiqəsində pianoçuların çoxu üçün mütləq asas kimi sevmişlər heç da təsdiq deyildi. Kapriccio tabibidir, ki virtüoz və həsrliyilə, mükəmməl pianoçuları unvanlaşdırır. Otan asrin 60-ci illərindən Musa Mirzayev hələ ganc id. 1952-ci ilə bərabər olmaqla, özünməxus janrı, stilist, fakturası, bədi-texniki və ifaqlıq masalarının qəhrənləri. Əsərin ilk ifası Azərbaycanın Əməkdar artisti, professor pianoçu Rəfai Gülyev olmuşdur. Pianoçu bəs asır ilə ilk 1963-ci ilədən Moskvada keçirilən SBSR Bəstəkarlar İttifaqının plenumundan ifa edib. Sonra isə 1965-ci ilin iyun ayında Bakıda keçirilən "Zagafqazıya qəbələ" festivalında Rəfai Gülyev tərəfindən "Sonata-tokkata" adı altında sahnləndirilmişdir. Musa Mirzayevin bu əsərinin "Sonata-tokkata" adı altında ifası da yaqın ki, müayyəd sababları bağlıdır. Bu həqda professor T.Seyidov bələ bir apıqlama verir: "Faa! ritmik-səsli harakatın böyük rölu bu əsərin sonata-tokkata kimi dərkinə imkan verir" (Cəlio Ə. Azərbaycanlıca sovetləşmiş formapənnəmli Muzıka (1930-1970) Bakı: Yayıny, 1980-cü, 126).

1965-ci ilə Tbilisi keçirilən müsiki-ifaqlarının İl Zagafqazıya müsabiqəsində isə Musa Mirzayev mülliimliyi Qara Aravayevin məsləhəti ilə qızılıbdıl yəni İsləmliş haldə "Kapriccio" adı altında II turda mütləq ifa edilən asır kimi programın salınub. Hamin təkərə məsabiqəsindən sonra isə Nigar Usobovanın telabaları - III kurda təhsil atılan Zemfira Şəfiyeva və onun sinifində artıq assistenti kimi çalışan Vagif Vəkilov da vardi. Onlar Musa Mirzayevin "Kapriccio"sunu müsabiqəsindən II turunda ifa etmişlər. Səhbət asasında Zemfira Şəfiyeva Musa Mirzayevin "Kapriccio" sunun Zagafqazıya müsabiqəsində alyzma asasında ifasını təxatlıdır. 1970-1971-ci illərdən Nigar Usobova ifadələri və 1972-ci ilə qədər Nigar Usobova ifadələri və 1972-ci il (Bakı: "Azəmər", 26) 1966-cı il (M.Muziqi, 26) və 1974-cü il (Konqreñtne yessəsə dla

fortepiano-M.: 1974-çtr. 36-60) Bax: Musa Mirzayev Bibliografiya (tartibci S.Hasanova). Hal-hazırkı tədqiqat işa Zemfira Şafiyevanın təqdim etdiyi əlyazma nüsxəsi əsasında aparılıb. Həmin əlyazmada əşər "Capriccio" adı altında verilir. Zaqqafqaziya müsabiqasının programında da "Capriccio" kimi təqdim edilmişdir.

Bu əlyazmanın naşriyati tərəfindən çapdan çıxmış digər variantlarında işa əsərin orta bölməsində taximın bir sahifə yarım hacmində yeni not materialı mövcuddur. Təbidi ki, konsert usulublu bu əsərin texniki baxımdan çatınlılıq, virtuozluluq, ritmin faallığı ön planda idi. "Daim ritmik nəbzi saxlamaq" – kapriçyonun ifasında əsas tövsiyə idi. Digar mühüm tövsiyə əsas as komakçı partiyaların (kapriçyo malum olduğu kimi güzgülü repriza ilə verilən sonata formasındadır) təzadının göstəriləmisi idi. Faal, casarətli xarakterli əsas partiya ilə müşayisədə komakçı partiya bir qədər sarbst, improvizasiya xarakteri daşımalı, daha yungul səslənməlidir. "Burada hər bir mövzu tamamlanmış, bitkin obradır" – Nigar xanım hər dəfə bu fikri təkrarlayırdı.

Kapriçyonun ifasında işa fakturanın qənaatciliyi göstərilir, bu fonda əsər üzərində diqqətla işləmək tövsiyə edilir. Xüsusun komakçı partiyaların ifası zamanı möcüzəli səslənməye diqqət yetirilməsi əsas tələblərdən biri idi. Onun ifasında əsas mövzunun dinamizmündən əsər-alamat qalır. Şəffaf yuxarı registr - yeni temp (L'istesso tempo), yeni tonallıq tam başqa bir aləmə aparırlar.

N.Usanova komaçki mövzunun yuxarı registrda yüngül, kantilen ifasına çox diqqət yetirərək müəllifin "Molto cantabile e lamento" remarkasını və "rubato" ifasını diqqət mərkəzində saxlamağı tövsiyə edirdi.

Nümunə №9

Komaççı partiyaların reprizada ifası zamanı melodiya aşağı registrda, xarakter baxımından əsas partiya ilə yaxınlaşır, tutqun və ciddi səslənməlidir.

Əsərin koda bölməsinin ifası çox çatdır. Onun birnəfəsə ifası, buradakı dinamik təzadalar, artikulyasiya dəqiq riayət ifaçıdan böyük diqqət və sərəst düşüncə talab edir. Tacribəli pedaqoq əsərin həmin xüsusiyyətlərini avvaldan görərək ifaçının təfakkürünü buna doğru istiqamətləndirir və çatın episodlar üzərində saatlarla işləməyi maslahat görürdü. Kapriçyonun ifası zamanı əsas praktik tövsiyə dinamikanın sənməməsi idi. Applikaturanın düzgünlüyü xüsusi diqqət yetirilməlidir. Çox çald tempdə ifa olunan əsərdə pedal qənaatçıl olmalıdır. Ifa zamanı ritmik xüsusiyyətlərin artikulyasiya ilə bağlılığı onənləridir.

Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano musiqisi Nigar Usubovanın pedaqoqi fəaliyyətində daim diqqət markəzindəydi. O, təhlil edib araşdırıldıqımız əsərlərə yanaşı, C.Hacıyev, F.Əmirov, E.Nəzirova və başqa bəstəkarların yaradıcılığına dair müraciət edib. Nigar Usubova daim tələbələrinə milli musiqi sevgi aşayılaraq, repertuar üzərində işin özünəməxsus ifa xüsusiyyətləri ətrafında dayarlı praktik tövsiyalar vermişdir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Сеидов Т.М. Азербайджанская советская фортепианная музыка (1930-1970). Баку: Язычы, 1980-149s.
2. Seyidov T.M. XX əsrin Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti: pedaqoqika, ifaçılıq və bəstəkarlıq yaradıcılığı. Bakı: «Təhsil», 2016 335s.
3. Tagizade A. Kamerneaya muzıka dərzhit ekzamən-gaz. «Bakı»-05.06.1965.
4. Musa Mirzayev. Bibliografiya (tartibci Hasanova S.H.). Bakı, 2008 – 128s.
5. Hasanova S.H. Musa Mirzayev. Bakı: «Apostrof», 2008-117s.

Резюме

В представленной статье даны практические рекомендации, связанные с преподаванием фортепианных произведений азербайджанских композиторов на протяжении всей педагогической деятельности талантливого пианиста, профессора Нигяр ханум Усубовой.

Ключевые слова: прелюдия, каприсчио, фактура, педаль, каденция.

Summary

The article presented by Gunel Eyvazzade provides interesting practical recommendations for teaching piano pieces by Azerbaijani composers throughout all pedagogical activity of the talented pianist, professor Nigar Usubova.

Key words: prelude, capriccio, texture, pedal, cadence.